

VERONICA DONATELLO:

*NESSUNO ESCLUSO! I RIFERIMENTI
ALLE PERSONE CON DISABILITÀ NEL
MAGISTERO E NELLA CATECHESI
ECCLESIALE*

(Roma: Libreria Ateneo Salesiano,
2020, 172 stran, ISBN 978-88-213-
-1382-0)

V české a moravské církevní provincii se katecheze a pastorec s osobami s postižením stále jeví jako okrajové téma. A to i navzdory pozornosti, kterou těmto bratřím a sestřám věnují aktuální dokumenty Magisteria celosvětové církve. Jako příklady je možné jmenovat *Závěrečný dokument Synody o synodalitě* (čl. 54 a 63), dále *Direktorium pro katechezi* (čl. 269–272) anebo například deklaraci *Dignitas infinita* (především čl. 53). Postupné vyplňování tohoto *vakua* v našich podmínkách, – tedy upřímný a citlivý zájem o výše zmíněné osoby – by mohla významně podpořit monografie italské řeholnice Veroniky Donatello. Ta se dlouhodobě věnuje této problematice a je dobře známá v prostředí italské církve: působí při tamní biskupské konferenci jako vedoucí *Národní služby pro pastorec osob s postižením* a vyučuje na několika římských papežských univerzitách.

Autorka si vytyčila cíl vyhledat a systematizovat výroky Učitelského úřadu církve, které se objevují v různých typech dokumentů, vzhledem k osobám s postižením. Dále se pokusila sledovat, jakým způsobem se vyvíjely principy pastorec zmíněných osob a jejich inkluze v církevních dokumentech na základě jejich důstojnosti vyplývající ze křtu. Taktéž se pokusila zachytit, jak se v magisteriálních výrocih měnila mentalita přístupu k těmto bratřím a sestřám (srov. s. 12–13).

Monografie mapuje období začínající prvním desetiletím po skončení II. vatikánského koncilu. Koncil samotný a jeho dokumenty jsou zmíněny jen velmi zběžně, neboť neobsahují explicitní zmínky o osobách s postižením, ale stanovují obecná kritéria a principy, které je vhodné vzít v potaz, když je pojednáváno o tématu na pozadí pokoncilní obnovy katecheze a pastorec. Časově je sběr pramenů obsažených v publikaci ohraničen vydáním nového *Direktoria pro katechezi* v roce 2020, jehož článek 272 s formulací, aby lidé s postižením „samí mohli být katechety“, lze považovat za horizont, který celosvětová církev na tomto poli ukazuje místním církvím a společenstvím.

Publikace je rozdělena na dvě hlavní části. V první části jsou

analyzovány dokumenty a výroky Magisteria univerzální církve (papežské dokumenty, promluvy papežů a jiné dokumenty týkající se katecheze). Druhá část monografie pojednává o dokumentech pocházejících z italského církevního prostředí. V obou částech autorka postupuje stejnou metodou práce. Vychází z antropologických, pastoračních a pedagogických kritérií, pomocí nichž analyzuje a komentuje jednotlivé prameny, které jsou seřazeny chronologicky. Ty jsou již předem rozděleny do určitých skupin, podle jejich závažnosti a závaznosti v rámci Učitelského úřadu církve.

Pozorný čtenář si může položit otázku, proč se v první části vedle výše zmíněných skupin dokumentů nachází také *Instrumentum laboris* k Synodě o mládeži z roku 2018? Na základě četby lze usuzovat, že autorka si povšimla, že synoda se mimo jiné dotýkala také otázek signifikantních pro mladé lidi s postižením a že i jim byl dán prostor v celém průběhu synody i v závěrečném dokumentu. Přítomnost osob s postižením při jednáních na tak vysoké úrovni, jakou synodální shromáždění beze sporu je, tak může představovat jeden z důležitých momentů v procesu větší inkluze a vytváření prostoru pro protagonismus

těchto bratří a sester v církevním prostředí v posledních letech.

Monografie může dobře posloužit českým badatelům, kteří by rádi pronikli do problematiky katecheze a pastorační práce s osobami s postižením z pohledu magisteriálních dokumentů. V publikaci se jim nabízí základní přehled pramenů k otázkám inkluze pastorační práce a katecheze spolu s dalšími zdroji a studii relevantními na tomto poli. Výzkumník může navázat na práci autorky a doplnit církevní dokumenty z posledních pěti let, a tak si utvořit představu, jak se téma vyvíjí od prvních koncilních let až do současnosti.

Pro čtenáře z řad episkopátu, popřípadě pracovníků národního anebo diecézního katechetického úřadu, může být inspirující především druhá část knihy. Zde je prezentováno, jakým způsobem je o katechezi s osobami s postižením pojednáno v dokumentech italské církve, a to na různých úrovních (od dokumentů diecézních až po základní dokument, který dává rámec katechezi v celé Itálii). To může sloužit jako inspirace a vodítko při snaze o větší pozornost k těmto osobám v české a moravské církevní provincii.

Pokud by se o téma zajímali i členové pastoračních rad farností či další aktivní křesťané, lze jim publikaci rovněž doporučit. Autorka

upozorňuje mimo jiné na důležitý pastorační princip označovaný výrazem *per tutti – pro všechny* (například s. 99). Tento přístup podporuje celistvé vidění pastorační péče a vnáší do pastoračního plánování kritéria jako jsou inkluze a snaha o propojování různých generací i sociálních skupin. Aplikace tohoto principu tedy jde nad rámec pastorační péče s osobami s postižením a může mít pozitivní dopad na celou diecézi, farnost či společenství. Stejný pohled lze uplatnit také při promýšlení liturgie, aby byla co nejvíce přístupná a srozumitelná širokému okruhu členů křesťanské komunity.

Monografie Veroniky Donatello zve čtenáře a badatele k větší pozornosti k osobám s postižením a ke katechezi a pastorační péči s nimi. Může nejen nabídnout uspořádaný soupis relevantních magisteriálních dokumentů k problematice, ale také ukázat, jak citlivý a inkluzivní přístup (nejen k osobám s postižením) může obohatit život celého církevního společenství. Snaha vytvářet prostředí církve *pro všechny* není nadstavbou týkající se těch společenství, jejichž součástí jsou osoby s postižením, nýbrž lakmusovým papírkem, který indikuje, nakolik je církev věrná poslání, které jí bylo svěřeno.

Milan Maštera

ŠTEFAN PALOČKO:

JEŽIŠ Z NAZARETA – ZÁCHRANCA LUDÍ

(Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010, 155 strán, ISBN 978-80-555-0174-1)

Cieľom tejto recenzie je zhodnotiť teologickú, didaktickú a formatívnu hodnotu monografie doc. ThDr. Štefana Paločku, PhD. s názvom *Ježiš z Nazareta: Záchranca ľudí*, vydanéj Gréckokatolíckou teologickou fakultou Prešovskej univerzity. Autor, známy svojimi predchádzajúcimi dogmatickými prácami, sa v nej usiluje podať syntézu katolíckeho učenia o spáse človeka, založenú na kristologickej a soteriologickej doktríne. Recenzia hodnotí súlad monografie s teologickou tradíciou Cirkvi, metodologickú kvalitu, vernosť patristickým a biblickým prameňom a jej využiteľnosť vo formácii teológov v prostredí gréckokatolíckej Cirkvi.

Monografia pozostáva zo štyroch hlavných častí, ktorým predchádza úvod, kde autor deklaruje, že cieľom práce je „predstaviť základnú líniu učenia o spáse človeka, ktorá má byť odpoveďou na základné problémy človeka a východiskovým bodom ich riešenia“ (s. 6). (1) Hriešnosť človeka ako základný problém – antropologic-

ká kapitola, ktorá opisuje stav človeka po páde a jeho neschopnosť dosiahnuť spásu vlastnými silami. (2) Učenie Katolíckej cirkvi o Kristovi – syntetický prehľad dejín dogmy od prednicejského obdobia až po ikonoklazmus. (3) Učenie Katolíckej cirkvi o diele Kristovej spásy – teologický výklad obety, zadosťučinenia a zmŕtvychvstania v duchu západnej teológie. (4) Učenie Katolíckej cirkvi o spásе jednotlivého človeka – morálno-soteriologická časť, ktorá rozoberá ospravedlivenie, milosť, očistenie a odpustky.

Publikácia je logicky usporiadaná a didakticky prehľadná. Paločko dôsledne uplatňuje deduktívnu metódu typickú pre scholastiku: definícia – analýza – záver. Takýto postup však redukuje bohatstvo východnej tradície na rámec latinského racionalizmu.

Metodologicky sa dielo pohybuje v rámci neotomistickej scholastiky. Dominujú v ňom pojmy práva, spravodlivosti, trestu a zásluhy, čo poukazuje na prijatie anzelmiánskeho modelu *satisfactio vicaria*.¹ Autor sa opiera predovšetkým o západných teológov (Anzelm z Canterbury, Tomáš Akvinský) a o dokumenty Magistéria Cirkvi – najmä koncilové texty a *Denzinger-Schönmetzer*. Úplne

však chýbajú odkazy na východnú patristiku, ktorá tvorí základ gréckokatolíckej teologickej identity.

Byzantská tradícia chápe spásu nie právnicku, ale ontologicky a vzťahovo – ako účasť človeka na Božom živote (*theosis*).² U Paločku sa tento pojem nevyskytuje ani raz, čo svedčí o zúžení teologickej perspektívy na latinské kategórie. Takýto prístup, hoci dogmaticky správny, je jednostranný a neúplný z pohľadu celistvej katolíckej teológie, ktorá by mala dýchať „oboma plúcami“ – Východom i Západom.³

Ústrednou témou monografie je osoba Ježiša Krista a jeho spasiteľské dielo. Autor dôkladne opisuje kristologické herézy (arianizmus, apolinarizmus, monofyzitizmus, monoteletizmus) a vývoj dogmy podľa rozhodnutí všeobecných koncilov: Nicejského (325), Efezského (431) a Chalcedónskeho (451). Analýzy sú korektné, no postrádajú širší historicko-ekleziálny kontext a hlas Otcov Cirkvi.

V soteriologickom ponímaní sa Paločko sústreďuje na ideu zadosťučinenia: „Kristus zomrel za nás“, „Kristus za nás odpykal“ (s. 80–91). Takéto formulácie, opreté

1 POROV. ANSELMUS CANTUARIENSIS, *Cur Deus homo*, PL 158, 361–431.

2 ATANÁZ, *De incarnatione Verbi*, 54: PG 25, 192B – „Αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν.“

3 POROV. JÁN PAVOL II., *Oriente Lumen*, 1995, 5.

o právnický jazyk, opomínajú mystický rozmer vykúpenia, charakteristický pre východnú teológiu, podľa ktorej „On sa stal človekom, aby sme my boli zbožšteni“.⁴ Absencia tejto perspektívy redukuje spásu na morálno-právny aspekt.

Autor síce cituje Sväté písmo, ale bez exegézy a hermeneutickej reflexie. Jeho závery sú deduktívne, nie exegetické. Takýto spôsob výkladu zodpovedá scholastickému modelu, no nie súčasným akademickým štandardom, ktoré kladú dôraz na biblické základy dogmatickej reflexie.

Paločko chápe Cirkev predovšetkým ako hierarchicko-právnu inštitúciu, ktorej autoritu a neomylnosť garantuje pápežské magistérium. Takáto ekleziológia, korešpondujúca s učením I. vatikánskeho koncilu (*Pastor aeternus*, 1870), však úplne opomína pneumatologický rozmer Cirkvi, príznačný pre východnú tradíciu.⁵ Východné chápanie Cirkvi ako spoločenstva v Duchu Svätom (*koinonia*, *sobornosť*)⁶ sa v diele vôbec neobjavuje.

Závažným nedostatkom je aj absencia odkazu na liturgiu, modlitbu a ikonu – základné pramene východnej teológie. Byzantská teológia vyrastá z princípu *lex orandi* („modlitba formuje vieru“), zatiaľ čo Paločko koncipuje teológiu ako systém logických tvrdení, oddelených od liturgickej a mystickej skúsenosti. Takto poňatá teológia síce pôsobí intelektuálne konzistentne, no postráda kontemplatívny rozmer a formatívnu hodnotu pre budúcich duchovných východného obradu.

Z didaktického hľadiska ide o logicky usporiadaný a prehľadný výklad katolíckej soteriológie, ktorý môže slúžiť ako doplnkový učebný text pre rímskokatolícku semináre. Pre gréckokatolícku formáciu je však jeho hodnota obmedzená. Učí študentov myslieť v latinských kategóriách, čím marginalizuje byzantskú spiritualitu a jej mysticko-liturgický charakter.

Ako pripomína o. Tomáš Špidlík, „východná teológia sa rodí zo skúsenosti modlitby, nie zo systému pojmov“. Paločko, ktorý vychádza z princípov neoscholastiky, sa týmto vzdialil duchu *theosis* a princípu sobornosti. Používanie jeho knihy ako základného textu v unických seminároch by mohlo viesť k nevedomej latinizácii teologického myslenia a k oslabeniu východnej identity.

4 GREGOR NAZIÁNSKY, *Orationes*, 45, 28: PG 36, 636B.

5 Prvý vatikánsky koncil, *Pastor aeternus*, DS 3050–3075.

6 Porov. Nicholas AFANASIEV, *The Church of the Holy Spirit*, Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2007, s. 45–56.

Monografia Paločku je dogmaticky správna, formálne jasná a logicky ucelená. Jej silnou stránkou je prehľadnosť a vernosť magistériu Cirkvi. Hlavnou slabinou je však jednostrannosť – ignorovanie východných teologických prameňov, absencia liturgickej a modlitebnej dimenzie a nedostatok ekumenickej otvorenosti.

Dielo reprezentuje neoscholastickú tradíciu, ktorú by v prostredí gréckokatolíckej teológie mala dopĺňať patristika a byzantská duchovnosť. Z hľadiska unickej identity – „pravoslávna vo forme, katolícka v obsahu“ – je publikácia teologicky nepostačujúca a formatívne nevhodná.

Zhrnuté, *Ježiš z Nazareta: Záchrana ľudí* je teologicky korektná akademická práca, no príliš pevne zakotvená v latinskom paradigme. Pre gréckokatolícku teologickú formáciu môže slúžiť len ako doplnkový materiál, nie ako základný učebný text.

Napriek tomu má publikácia svoju hodnotu ako svedectvo o klasickej katolíckej soteriológii. Aby však mohla byť plnohodnotne začlenená do východnej liturgickej tradície, je nevyhnutné ju doplniť o štúdium patristiky, liturgickej teológie a spirituality modlitby, ktoré tvoria jadro byzantskej identity.

Wojciech Stomski

RADEK TICHÝ:

LITURGIE EVANGELIÁŘE: LÁSKA CÍRKVE K BOŽÍMU SLOVU

(Praha: Krystal OP, 2013, 107 s., ISBN 978-80-87183-53-3)

Tato monografie je jedinečnou v českém prostředí a předkládá komplexní pohled na bohoslužbu slova v její širokosti a vysvětlení jednolitých gest a symbolů směřujících k Evangelium jako vrcholu bohoslužby slova (nereflektuje Společnou modlitbu věřících). Již v úvodu autor připomíná všechny momenty použití evangeliáře v celé římské liturgii s poznámkou, že tato monografie se zaměří na bohoslužbu slova ve mši svaté (s. 10). Monografie je rozdělena do tří částí, které mají vlastní kapitoly. My zde vystopujeme v jejich přehledu cenné prvky a poukážeme i na slabá místa monografie.

První část monografie nás uvádí do základních témat bohoslužby slova – místu slavení, kterým je ambon, služebníku slavení a logice uspořádání biblických perikop. Závěr první části se týká intronizace evangeliáře na začátku mše svaté. Kromě krátkého historického exkurzu zde autor pracuje s vývojem pokoncilních liturgických předpisů, kdy se dostává i k hlubokému teologickému významu ambonu jako k ikoně prázdného

božího hrobu, proto se vyžaduje, aby ambon měl vznešené a trvalé místo (s. 13). Také je zde velice vhodně připomenuto, co všechno se od ambonu přednáší, aby se podtrhla jeho důležitost.

Krátký přehled historického vývoje služebníka evangelia nás uvádí k zajímavému zjištění, že kněz zvěstující evangelium pouze zastupuje nepřítomného jáhna, kterému je hlásání evangelia vlastní. Nicméně autor zmiňuje výjimku při uvádění do úřadu nového faráře, kdy si kněz žádá požehnání od biskupa a tím se dává najevo, že biskup tomuto knězi svěřuje zodpovědnost za hlásání radostné zvěsti v dané farnosti (s. 15).

Poměrně obsírně se pak věnuje uspořádání perikop celého liturgického roku, kde můžeme sledovat návaznost čtení na Evangelium. Tato trochu nudnější část na první pohled vykryvá obsah první části monografie, ale je důležitá pro celkový pohled na bohoslužbu slova. Zde může být pro nás zajímavostí logika uspořádání druhého čtení v postní době, která odpovídá evangeliu, zatímco v mezidobí evangeliu odpovídá první čtení (s. 19).

Poslední část se věnuje introvizaci knihy evangelií na začátku mše, zde autor předkládá poměrně obsírně střípky z historie, která nám pomůže pochopit nejenom

význam knihy evangelií, ale i doprovodné symboly svíce a kadiidla. Přes dějinný vývoj se dostává k současnému uspořádání a jeho významu, že mezi svůj lid přichází vzkříšený Pán (s. 28).

Po uvedení do tématu v první části se druhá část monografie věnuje liturgii hlásání Evangelia krok za krokem. Vysvětlování jednotlivých prvků je opět koncipováno od střípků z historie k současnosti, se zřetelem na jejich význam a teologii. Za důležité a velice přínosné v této monografii vzhledem k praxi v naší zemi považujeme zdůraznění zpěvu před evangeliem. Autor vysvětluje historický a současný kontext zpěvu Aleluja před evangeliem v souvislosti se zpěvem *Sanctus* při eucharistické části tak, že se jedná o nebeskou, andělskou hudbu, která k nám skrze otevřena nebesa doléhá a k níž se s celou církví připojujeme ve chvále svého Pána (s. 33). Po krátkém pohledu na sekvenci se opět vrací ke zpěvu před evangeliem pro postní dobu a k jinému zpěvu před evangeliem, který se prakticky dotýká praxe naší země. Zde po vysvětlení této možnosti dochází k závěru, že nahrazení Aleluja slokou písně církev v zásadě nepředpokládá a že je třeba, pokud je to jen trochu možné, zpívat verš z lekcionáře. Výjimku vidí v mimořádných

případech, kdy lidový zpěv tvoří v dané mši svébytnou a umělecky hodnotnou jednotu (s. 40). S tímto tvrzením lze souhlasit, a bylo by dobré, kdyby se i prakticky aplikovalo v liturgii v naší zemi. Tuto část považujeme za velice cennou pro liturgickou pastoraci u nás.

Další kapitoly této části se věnují vývoji a současnému pojetí požehnání kadidla a jáhnovi před evangeliem. Pokud jde o procesí od oltáře k ambonu, monografie popisuje opět historický vývoj a současnou praxi. Zde je pro nás cenné vyřešení dilematu přinášení svíce s evangeliářem ve velikonoční době. Občas se objevilo tvrzení, že když je u ambonu velikonoční svíce, tak se o velikonoční době svíce v procesí nenosí. Ačkoliv tuto domněnku autor nezmiňuje, jasně poznamenává, že v liturgickém roce existuje jediná mše, u níž rubriky zapovídají svíce ke hlášení evangelia, totiž velikonoční vigilie (s. 50). Zde tedy pro komplexnost vypadlo čtení pašijí na Květnou neděli, kde se také nepoužívají svíce. Nicméně v této kapitole je pro jakési nové pojetí praxe zajímavá poznámka z *Direktáře pro mše s dětmi*, kdy evangeliář může kromě svíce a kadidla doprovázet i několik dětí (s. 56). Což je opět důležité pro mši s dětmi, kde je praxe, že děti se shromáždí kolem oltáře na modlitbu Páně, ale pak

mnohé ještě nepřístupují k Eucharistií a těžištěm „dětské mše“ je právě „dětské kázání“ vycházející ze slyšeného evangelia. Bylo by opět zajímavé tuto možnost uvádět do praxe, a proto i tuto poznámku v monografii považujeme za cennou a přínosnou. Poslední důležitou poznámkou této kapitoly je vývoj *Pokynů k římskému misálu* s poznámkou posledního vydání, kdy se průvod s evangeliářem považuje za normální a integrální součást bohoslužby slova (s. 56).

Další kapitola se podrobně věnuje ritům, které bezprostředně předcházejí hlášení evangelia. Opět se zřetelem na historický koncept vysvětluje jednotlivé prvky. Mnohem přínosnější je ale kapitola o orientaci a postoji těla, kde se čtenář dozví historický vývoj orientace hlášení evangelia v jednotlivých historických etapách vývoje církve.

Ve stejném konceptu je předložena i kapitola s názvem „Rity, které bezprostředně následují po evangeliu“. Zde chybí, ačkoliv se rubriky k tomu nevyjadřují, hodnocení praxe některých jáhnů a kněží, kteří po evangeliu při aklamaci pozvedají knihu evangelíí, existují k tomu rozporuplné názory, které tato kniha nereflktuje.

Poslední, třetí část monografie předkládá syntetický pohled na historický vývoj a teologii litur-

gie hlásání evangelia. Historický vývoj autor rozdělil do čtyř etap od počátků, pak přelom tisíciletí, období po Tridentuském koncilu až po současné pokoncilní pojetí, kde shrnuje aktuální pojetí obnovené liturgie v kontextu bohoslužby slova (s. 82). Nakonec v kapitole „Teologie liturgie hlásání evangelia“ dává jednotlivým prvkům teologickou hloubku.

V závěru podtrhuje důležitost zapojení nejenom sluchu ale i ostatních smyslů, aby se Boží slovo mohlo zmocnit našeho nitra, abychom si uvědomili, že při čtení z evangelia při liturgii je přítomen vzkříšený Pán.

Tato monografie je i přes drobné detaily, které opomněla, komplexním pohledem na bohoslužbu slova ve mši svaté a mohla by být pro svou jednoduchou a srozumitelnou strukturu vhodnou příručkou nejenom pro kněze a jáhny, ale i pro akolyty, lektory, ministranty, ale i ty, kdo pečují o kostel, jeho výzdobu, a nakonec i pro autory liturgických úprav, protože předkládá veškerou hloubku všech symbolů a gest, které obsahuje a které mohou být inspirací i při výzdobě či vytvoření nového místa pro hlásání Božího slova.

Filip Foltan